

Pénzes Dávid

Népnemzeti romantika és ami mögötte van

- (Papp István *A magyar népi mozgalom története* című könyvéről)

Manapság – részben politikai okokból/célokból – újra egyre hangosabbak azok a vélemények, amelyek a kibeszéletlen múlt, az el „nem mesélt történetek” megismerésének fontosságát hangsúlyozzák. Mondhatni: monográfiák tömegei hiányoznak. (Igaz, pénz sem nagyon lenne kiadni őket.) Lyotard óta tudjuk, hogy nincsen „A történet”, csakis történetek, szilánkok, darabok, cserepek, melyeket mindenki maga állít össze egy – nagy vagy kicsi – egészé. Hogy aztán ez az egész milyen képet mutat, az csakis azon múlik, aki összerakja. Annak pedig, aki elsőként állít össze valamilyen képet mozaikokból, kétségtelenül nehezebb dolga van, mint másoknak.

Papp István könyve olvasmányos, – kevésbé akadémiai – stílusa nem ad le a tudományosság igényéből, ugyanakkor élvezhetővé teszi az amúgy egyszerűnek semmiképpen sem nevezhető témát. A láb- és végjegyzetek „hiánya” – kevés volta – szintén ezt a célt szolgálja, s ez kissé zavaró lehet azok számára, akik megszokták a különféle kiadásokra és cikkekre utaló – azonnali – jelöléseket (a kötet végén – fejezetekre bontva – pontos irodalomjegyzék olvasható). Kiknek szól a kötet? A szerző szavaival: „... nem csupán a művelt nagyközönséget, ezen belül a fiatalabb, az 1990-es rendszerválás után felnövő generációkat célozza meg, hanem megpróbáltam Borbándi Gyula klasszikus és már első magyar nyelvű kiadását tekintve is csaknem harmincesztendő monográfiáját követően újragondolni, újraértelmezni a népi mozgalom történetét a szakma számára is.” (11. oldal) és persze nem alaptalan a szerző azon reménye sem, hogy munkája „...kézikönyvként is

olvasható, akár érdeklődő középiskolások vagy egyetemi hallgatók számára is” (11. oldal). Nem felejt el a személyes motiváció jelentőségét és hitelét sem (11–12. oldal). A személyes vonatkozashoz még hozzátartozik, hogy a Népi Kollégiumok kutatójaként korábban már foglalkozott a népiekhez köthető témával.

Az első fejezetben egy napjainkban is fontosnak vélt és ezzel párhuzamosan gyakran hangoztatott – negatív konnotációjú – fogalomnak, a „populizmus”-nak a definiálására vállalkozik. Méghozzá sikeresen. A fogalommagyarázatot klasszikusan kezdi: „*A populus szó a klasszikus latinban népet jelentett, amelybe a római polgárjoggal bíró, nem arisztokrata férfiakat sorolták.*” (14. oldal). Ezt követően – a mindenkori elit révén némi párhuzamot vonva – az ókor és az újkor közötti időszakot összevetve, közérthetően elmagyarázza miért is fontos a „nép általi legitimáció”, mik ennek a nehézségei – „*Ugyanakkor nehéz helyzetbe került a szavazati joggal bíró polgár is, mivel egyre absztraktabb, a mindennapi élettől egyre távolabb eső, nyelvileg is egyre nehezebben lefordítható ügyekben kell állást foglalnia, és elvileg racionális döntést hoznia.*” (15. oldal) – és mik a következményei, mely országokban „ölt testet” a populizmus („... azokban az országokban, amelyek a fejlett világ periferiáján találhatók...” (15. oldal)): „... fejlett országokban pedig a társadalom azon tagjai, csoportjai [...] amelyek hagyományos, számos esetben vidéki, kisvárosi életformát folytatnak...”). Négy – alapvetően eltérő történelmi háttérrel rendelkező – ország (Amerika, Argentína, Finn- és Oroszország) példáján – mint-

egy esettanulmányokként – mutatja be a populista mozgalmak – nemzeti – sajátosságait. A populizmus fogalmát lexikon, vagy szótárszerű meghatározások helyett (bár ez sem elvetendő), sokkal inkább történeteken, eseményeken keresztül próbálja megértetni (!) – és nem csak „definiálni” (16–35. oldal). Ez több szempontból is szerencsésnek bizonyult: egyfelől megkönnyíti a megértést, másfelől pedig – az USA, Argentína stb. történetének egy-egy szeletéről lévén szó – egy kevésbé ismert ország történelmének epizódjába (ilyen volt Argentínában Perón) is betekintést nyerhet az olvasó.

A második fejezet nyitányát „filmszerű” – in medias res – kezdettel indítja (ez a kötet minden fejezetére egyaránt érvényes). 1956-ba csöppenünk, a Petőfi Párt szusszanásnyi életébe nyerve bepillantást. A furcsa kezdet nem véletlen (a fedlapon 1920–1990 szerepel). A népi mozgalom „pártjának” a Nemzeti Paraszt Pártnak a szellemi elődei kerülnek rövid bemutatásra: Petőfi, Vörösmarty, Ady Móricz (36. oldal). A lánglelkű Petőfi érthető – középiskolások is ismerik életének politikusi oldalát, ugyanakkor apja kocsmáros volt, így az, hogy korának legjelentősebb magyar költőjévé lett „népmesei hőssé avatta” (39. oldal). Vörösmartyval kapcsolatban már a szerzői is bizonytalan: „... a Szózat költőjének életművét lehetett a legkevésbé lefordítani, értelmezni a konkrét gyakorlati politizálás során.” (37. oldal) – de akkor mégis milyen szerepe lehet? A válasz: „... a nemzeti költészet képviselője, a tiszta, érdekektől mentes, bizonyos mértékig idealizált hazafiság képviselője foglalt helyet a népiek szellemi panteonjában.” (37. oldal). A *Nyugat* és a népi mozgalom közti – ellentmondásoktól nem mentes – viszonyt is rendkívül tömören jellemzi. Nem felejt el a proletárforradalom utáni kijózanodásban a „mentegetőzni” kényszerült szerzőket és ebből fakadóan a *Nyugat* finomodását. Mindenféleképpen szerencsés lett volna olyan fogalmakat elmagyarázni, mint a „polgári radikális értelmiség” (41. oldal) ezt akár lábjegyzetszerűen. (Ennek „elmulasztása” révén talán motiválni lehet a fiatal olvasót, hogy utánanézzon?) Ebben a fejezetben olvashatunk Ady és a népiek „virtuális kapcsolatá-

ról”, egész pontosan Ady hatásáról. A „költőóriás” súlyának és rangjának megfelelően foglalkozik Adyval. Tulajdonképpen itt érződik először, hogy érdemes lett volna további alfejezetekre bontani a szöveget, hiszen Adyról egy rövid, velős tömör összefoglalás készült, mely akár történelem-, vagy irodalomtankönyvbe is beillene. A népiek és Móricz kapcsolata legalább annyira fontos, mint Adynál, csak az „egymásra találás” bármennyire is logikusnak hat – utólag – mégsem következett be egyik napról a másikra (44–45. oldal). A szépírók mellett szó esik Kodály Zoltán és Bartók Béla hatásáról (45. oldal) és egy – mára már kevésbé ismert – korának mindenféleképpen kiemelkedő hatású pedagógusáról, a Debreceni Egyetem (akkor még Kossuth Lajos Tudományegyetem) tanszékvezető tanáráról, Karácsony Sándorról (45. oldal). A kötetben teljes egészében végigvonuló Szabó Dezső is „helyére kerül”. Papp nem polemizál – többek között – Szabó elemzett kötetével, egyszerűn bemutatja, röviden felvázolja tartalmukat, majd a történelmi ismeretek fényében rávilágít egy-egy munka gyengeségére, tévedésére. Igazság szerint még – a vélt vagy valós – irodalmi jelentőségükről sem feledkezik meg (ez nyilván szubjektív).

Arra a kérdésre, hogy miért érdekesek a népiek tulajdonképpen – a harmadik fejezetben – a 63. oldalon kapjuk meg a választ: „A népi írók jelentkezésének és mindmáig tartó hatásának legfontosabb oka, hogy a magyar társadalom számos, korábban is ismert gondjára eredeti, szokatlan, a bal-jobb megosztottságot át és felülíró válaszokat kívántak adni.” – Ez a mondat mindennél jobban kifejezi, hogy miért is voltak fontosak és tulajdonképpen máig meghatározóak a népi mozgalom tagjai (vitáik pedig rendszereken át továbbélnek napjainkban is). Ennek megértéshez Papp prezentálja a társadalomtörténeti ismereteket (a parasztság helyzetét és rétegzettségét stb.). Sajnálatos, hogy a „katasztrális hold” jelentését nem adja meg – még lábjegyzetben sem. A harmadik fejezetben leginkább a népi mozgalom gyökereiről, az úttörő Erdélyi Józsefről (67–68. oldal), Illyés Gyuláról és – a szerző által joggal „egyszemélyes táborot képző”-ként (68. oldal)

jellemzett – Németh Lászlóról van szó. Hogyan, mivel indították a pályájukat, milyen kritikákkal indultak. Illyés például 1933-ban – ma már hatásvadásznak látszó – *Pusztulás* címmel indított útleírást a *Nyugatban*. Barátját, Fülep Lajost – a vitatott életművű – esztétát, lelkipásztort és diplomatát (végül egyetemi tanárt) látogatta meg. Sajnálatos, hogy amit akkor írt Illyés a *Pusztulásban* ma is igaz. Személy szerint sajnálom, hogy nem adja meg a szerző lábjegyzetben, hogy a szöveg az interneten is elérhető, az *Elektronikus Periodika Archívumában* (EPA). Ezt azért tartom fontosnak, mert amennyiben diákoknak ír egy szerző, akkor ilyen – sportos hasonlattal élve – „zicceret” nem szabad kihagyni. A fejezetben tárgyalt, Budapest Magyarországra „illeszthetlensége” régóta viták középpontjában áll (Kertmagyarország vs. Budapest), Illyést is foglalkoztatja a kérdés. Miért fontos Illyés esszéje? A szerző utal az ankétra és az ott felszólaló fontosabb szerzőkre is (73–74. oldal). Az ihletők közül nem marad ki József Attila és Kodolányi János sem (Németh Lászlóról később még bővebben lesz szó). A népi-urbánus (lényegében véve máig tartó) vitát sem kerüli meg a szerző – és ami talán az egyik legfontosabb –, hogy nem marad el annak ismertetése sem, hogy mi és hogyan okozta az egész – kiterbebélyesedő, Németh–Hatvány – vitát. Implicite erre (is) vezet vissza a vitát Papp (87. oldal). De mégis mi volt a különbség a két fél programja között? „... [az] *urbánusok úgy vélték, hogy Magyarország modernizációját nem valamiféle sajátos, a helyi viszonyokhoz szabott programtól, hanem a Nyugat-Európában már kipróbált és sikereket felmutató ideológiáktól (klasszikus liberalizmus, polgári radikalizmus, szociáldemokrácia) lehet remélni. [...] A népiek ezzel szemben inkább a helyi adottságokhoz igazodó politika kimunkálásán fáradoztak.*” (87–88. oldal). Napjaink élő vitáinak egyik sarokkövét adja meg Papp. Az akkori vitázók érvei – hogy a történelmi távlat vagy a nyelvi, stilisztikai változás okán, nehezen eldönthető – talán kulturáltabbnak hathatnak a mainál, de talán a legfontosabb, hogy nem volt kibékíthetetlen ellentét – talán napjainkban sincs

– a vitázók között. A népi mozgalom tagjai és Gömbös közti találkozó jelentőségét túlértékeltnek véli (89. oldal).

Nem könnyű műfaj a szociográfia. Minden korszak tudósai közt voltak olyanok – főként az (átvitt értelemben is) a peremvidéket járók –, akik a statisztikai igazságok (evidenciák, tények) által eltakart (kitakart) valóságot, egy leíró – szépirodalmi, vagy annak is beillő – műfajra cserélték. A műfaj elsőről – úttörőiről – is szót ejt Papp István. Kiss Géza, Féja Géza, Szabó Dezső, Illyés Gyula, Németh László mind-mind elsőként használták a valóságot leíró sajátos műfajt. A magyar szociológia azonban gyenge intézményi lábakon állt és a nyugati áramlatok is csak esetlegesen jutottak el azon fiatalokhoz is, akik érdeklődtek a parasztság sorsa iránt – jegyzi meg joggal Papp (96. oldal). A paraszti/népi életforma átalakulása – a városiasodás, városba áramlás – átalakította és új – lényegében véve máig megoldatlan – problémák elé állította a falusi életformát. Csakhogy a Papp hősei – és itt van némi ellentmondás – maguk is elsősorban faluról, vidékről – vidéki kisvárosokból – elszármazott fiatalok voltak, akiknek esze ágában sem volt a fővárosi – pezsgő – életet a vidéki (cifra) nyomorúságra, mezőgazdasági munkára cserélni. Kétségtelen, hogy járták a vidéket és ki így, ki úgy megírta a maga módján a parasztság vélt/valós gondjait – és gyűjtöttek mesét, népdalt –, ám én úgy látom, hogy volt ebben egy nagy adag – nem pejoratív értelemben véve – „parasztromantika”. Természetesen objektívek próbáltak lenni leírásaik elkészítésekor, de „... az általános tudományelméleti törvényszerűségek miatt, hiszen érték- és érzelemmentes témaválasztás a társadalomtudományokban nem létezik...” (96. oldal) – ez ma már „evidencia” (és a természettudományokra is egyaránt igaz), akkoriban mindenekelőtt a politikamentességet értették az objektivitáson. A szerző idézi Illyést, aki érezte, hogy ez a romanticizálás, idealizálás – finoman szólva is – problémás: „... mentesen a parasztrajongástól, sőt a nagy visszatérők otthonrajongásától is, ...” (104. oldal). A modern (nyugati) társadalomtudomány-elméleti ismeretek hiánya érezte

a hatását a szövegeken, már magán a témaválasztáson és a hozzá kapcsolódó helyszínek kiválasztásán. Nem marad ki a settlement fogalma sem (97–98. oldal). Ez a sajátos, Angliából származó mozgalom Magyarországon is igen népszerűnek bizonyult – elég ha csak az újpesti telepet és annak történetét vesszük szemügyre (lásd Balipap Ferenc szövegeit az *Esély* 1989/1, 1989/2, 1990/3 számaiban). A 4. fejezetet elsősorban a szociográfia műfajába sorolható munkák elemző bemutatása. Kiemelten foglalkozik Veress Péter (*Az Alföld parasztsága*), Illyés Gyula (*Puszták népe*), Erdei Ferenc (*Futóhomok, Paraszatok*), Szabó Zoltán (*Cifra nyomorúság*) munkájával. A fejezet végén pedig az 1939-es Nemzeti Parasztpárt (NPP) – romantikus – megalakulásának körülményeit olvashatjuk.

Az *útkeresés stációi* (5. fejezet) kétségtelenül a kötet egyik legnehezebb szakasza. Nehézségét az események gyors – filmszerű – váltakozása (pörgése), a nevek (újságok, szervezetek) és események (pl. szárszói találkozó) nagy mennyisége teszi nehezzé. Ebben a fejezetben esik szó részletesen a történetírás népi mozgalomhoz való viszonyáról. Az 1990 előtti és a rendszerváltás utáni krónikások eltérő hozzáállása – témaválasztás szempontjából is – sajátos historiográfia. Ezzel nem is foglalkozik sokat a szerző és mivel nem nagymonográfia, úgy vélem „megbocsátható bűn”. Az útkeresés zajos viták, veszekedések mentén történt – és tulajdonképpen történik mind a mai napig. Németh László és Szekfű Gyula vitája az értelmiségi pengéváltások újabb fejezetét jelentették máig ható tanulságokkal. Németh fogalomhasználata – Papp joggal jegyzi meg, hogy szerencsétlen (129. oldal) – túl azon, hogy rendkívül leegyszerűsítő máig megtalálható a magyar történelemmel kapcsolatos közéleti vitákban (mély- és hígmagyar). Ugyanakkor kevesen idézik fel – de nem a szerző – Babits kertészpszichózis hasonlatát (131. oldal). Veres Péter középre húzása – Illyés Gyula „menti meg” a szélsőjobbtól –, Féja Géza „nemzeti szellemű” irodalomtörténete, Kodolányi transzcendens, ezoterikus, vallásos nézőpontja – hibáikkal együtt – az útkeresés három egyedi, sajátos stációira adnak

példát. Adódik a kérdés, hogy vajon ez általánosítható-e, a teljes népi mozgalomra érvényes? A fejezet egészét tekintve megkapjuk a választ – implicite. Mint ahogyan arra is, hogy vélhetően mi vezethetett – többek között – Kodolányi János 1945 utáni háttérbe szorulásához (140. oldal) és tulajdonképpen – 1989-re – elfelejtéséhez. Erdei Ferenc – „... akinél olyan erkölcsi és intellektuális katasztrófa következett be...” (140. oldal) –, kinek úttörő szerepe volt a népi mozgalomban, miként záratott ki abból. Illyés, a népi mozgalom összefogására (integrációjára) tett kísérlete – melyre Babits halálát követően volt módja – a *Magyar Csillag* révén egyike azon ritka irodalomtörténeti eseményeknek, amikor sikerült felülemelkedni a napi politikai szimpátiákon, világnézeteken. A fejezetben egy rövid kitekintés is olvasható elsősorban azokról az erdélyi írókról, akik a népiekkel rokon-szenveztek, vagy a népikkel együtt gondolkodtak. A fejezetben szó van még a Püski kiadóról – annak előzményeiről és magáról Püski Sándorról, az akkor 28 éves jogászról – és az ott kiadott kötetekről. A különösen hosszú fejezet végén az 1943. évi szárszói találkozóról (vagy konferenciáról – kinek, hogy tetszik) esik szó. Rendkívül jó lényeglátással a legfontosabb események és legfontosabb intenciók kerülnek terítékre, így a lehetséges „harmadik út” problematikája és Németh László – utóbb rendkívül pontos és találó – leírása a sztálini diktatúráról és bevezetésének elkerüléséről. A fejezet legvégén pedig egy bekezdésnyi szó esik a fiatal antifasiszták és ellenállók tevékenységéről (partizánakciók, zsidó-mentések).

A hatalom sáncai mögül még 1945–1948 között is reménykedve ki-kikandikáló népiek közül csak kevesen ismerték fel, hogy egyáltalán nem egy – Németh László által elképzelt – harmadikutasság és nem is egy kapitalista alapokon nyugvó demokrácia fog felépülni. A Magyar Kommunista Párt törekvéseit alig látták tisztán, kivételt képzett: Kovács Imre, aki 1946-ban két lehetőséget vázol fel: „...végre tisztázni kell, hogy mi is a demokrácia, és vállalkozhatunk-e arra a lépésre, hogy fõlváltjuk a szocializmussal” – majd így folytatja – „A

Kommunista Párt kizárólagosságra törekszik, taktikája elárulja, a kizárólagosság pedig azt jelentené, hogy egyöntetű doktrínára és egyöntetű programra van szükség.” (200. oldal). Csakhogy 1945 után megváltozott a „nép” szó jelentése, melyet jól érzékeltet a szerző – az amúgy forrásmegjelölés nélkül sokat idézett – Kodolányi János fogalmával „szavak inflációjával” (173. oldal). A kommunista párt a nép nevében a nép ellenségeivel szemben lépett fel. Persze, hogy pontosan mit értett a kommunista párt nép alatt tulajdonképpen sohasem definiálta, megmaradt homályos, a széles tömegek elérését célszó politikai – mai szóval élve – gumicsontnak. Akár a „profi politikus” és az ügybuzgó, „lelkes amatőr” közti különbséget is érzékeltetheti a Nemzeti Parasztpárt belső huzavonáiban megmutatkozó, a „népiség pártszerveződésének végzetes gyengesége” (201. oldal), ugyanis: „sokan egyszerűen nem értették meg, hogy a pártelvi demokrácia más logika szerint működik, mint egy laza, egészen eltérő véleményeket is toleráló mozgalom” (201. oldal). A párt belső harcait és az FKGP centrumának szétverését is bemutatja a szerző. Ma már egyáltalán nem meglepő, hogy az FKGP szétverését Veres Péter nem a többpártrendszert ért súlyos veszélyként érzékelt, hanem lehetőségként a szavazatmaximalizálásra. Bibó István munkásságával részletesen is ebben a fejezetben olvasható. Nem akar újat mondani Bibóról (új elméletet, új nézőpontot bevinni a Bibó-diskurzusba), hanem egy rövid, velős, pontos, tárgyilagos képet ad Bibó munkásságáról, az életpályát csak itt-ott érinti, ahol szükséges. Itt is kimaradt egy fontos ziccer: Bibó István: *Válogatott tanulmányok I–IV*. Magvető kiadó, 1986 ugyanis elérhető a *Magyar Elektronikus Könyvtárban*, amely a bevezetőben említett fiatalok számára – lévén ők már „digitális bennszülöttek” – elsődlegesen elérhető forrás. Egyetlen tanulmányával foglalkozott kiemelten a szerző (*Eltorzult magyar alkat, zsákutcsás magyar történelem*), amely valóban „méltó lezárása volt” annak a kérdésre, hogy miért bukott el „rendszeresen” a magyar elit a történelem vizsgáin (210. oldal).

Az '50-es évek sajátos helyzetet teremtett. A

kiépülő, „sztálinista diktatúra” – az elnevezés problematikájáról bővebben lásd lejjebb – nem kedvezett a népiek számára sem. A szerző mégis nagyon jó élethelyzetekkel, példákkal érzékelteti a korszak – amúgy nehezen megfogható – sajátosságait. (Az '50-es évek amúgy sem könnyen „definiálható” korszak, a kérdést bőven tárgyalja Rainer M. János: *Bevezetés a kádárizmusba* című kötetében.) Ilyen sajátosság, hogy a Nemzeti Parasztpártot formálisan nem tiltották be, nem oszlatták fel, de megszűnt létezni. Papp nem felejt el, hogy ugyan a sajtón keresztül fenntartották a koalíciós kormányzás képét, de ez valójában már csak látszat (212. oldal). Az ötvenes évek jellemzéséből – sajátosságainak leírásából – nem marad ki a cenzúrát gyakorló Kiadói Tanács (majd Főigazgatóság) 1953-as megalakítása (213. oldal), vagy éppen a Déry regény (Felelet) 1952-es vitája (213. oldal). Természetesen a népi írók nem szüntek meg tevékenykedni a Rákosi-korszakban sem, de „velük kapcsolatban legfeljebb eltérő típusokról, magatartásmintákról beszélhetünk” (212. oldal). Konkrétabban: „a hatalomhoz tartozók, az azzal szorosabban és lazábban együttműködők, a kisebb vagy nagyobb mértékben háttérbe szorítottak, a belső és külső emigrációban élők” (214. oldal). A későbbiekben ezen magatartásmintáknak a szerzői példákön való kifejtése olvasható. Hogy mennyire alkalmas a kiválasztott szerzők ezen tipikusnak tekinthető magatartásminták megjelenítésére jogos kérdés. A szerzőt dicséri, hogy a kiválasztott alkotók megítélésekor, nemcsak azok „hétköznapi cselekedetét” veszi számba (nyilvános/felvállalt viszony a hatalommal), hanem az új műveiket is röviden jellemzi, megmutatva az abban megbúvó – „sorok között olvasás” – rendszerkritikát is. Azonban van két szerző, akiket nehéz lenne az „együttműködő/üldözött kategóriákkal precíz módon leírni” (217. oldal). Természetesen a „két ikonról”: Illyés Gyuláról és Németh Lászlóról van szó. A szerző, a két nagyság tehetségét említi, mint azt az okot, amely a hatalomhoz való viszonyukat bonyolultabbá tették. Németh Lászlót – aki a harmadik út „legveszedelmesebbnek tartott képviselője” (218. oldal)

– is elhallgatták, nem jelenhetett meg önálló szépirodalmi művel, így megtanult csehül, valamint felelevenítve orosz nyelvtudását és szépirodalmi fordításokkal jelentkezett. Németh esetében a száműzetés alkotói válságot is jelentett, de – ha egy ideig mégiscsak az asztalfióknak – igenis írt, alkotott. A fordítások kapcsán tanulmányozta az orosz irodalmat, valamint műfordítás elméleti kérdéseit, melyek az 1975-ös *Megmentett gondolatok* című kötetben jelentek meg. Németh mindezek felül önmegfigyeléssel gyógyította magát amelynek tapasztalatai az 1973-as *A kísérletező emberben* írta meg (*Levelek a hipertóniáról* címmel). Mindezekről részletesen ír a szerző (218–219. oldal). A „vakvágányra helyezettek” között volt Keresztury Dezső is, aki „*bibliográfiai, irodalomtörténeti kutatásokkal töltötte az idejét*” (220. oldal), Bibó István ugyancsak könyvtárba került (nem utoljára). Itt azonban célszerű lett volna megállnia a szerzőnek és kicsit mesélni a könyvtár („könyvtér”) és a hatalom viszonyáról. Ez ugyanis tulajdonképpen „menedékként” szolgált és de facto értelmiséghez méltó állást nyújtott – a nyugdíjig –, lehetőséget és információforrást biztosítva az alkotómunkához (vö. pl. Bányai Viola: *A könyvtár mint menedék. Könyvtári levelezőlap*, 2006. (18. évf.) 11. sz. és Jáki László: Zibolen Endre az Országos Pedagógiai Könyvtárban. *Könyv és nevelés*, 2009. (11. évf.) 4. sz.). Az persze már más lapra tartozik, hogy egyetemi katedrát könyvtárosi állásra kényszer-váltani nem öröm és sokan sértettként élték meg a „kényszerkönyvtárosi” éveket (például 1962 után Bibó is). A fejezetből jól megfoghatóan kirajzolódik a népiek sajátos viszonya a Rákosi-rendszerhez. Egyik korábbi szereplőről sem feledkezik meg a szerző például Kodolányi Jánosról, Sinka Istvánról. Sinka – a beszámoló szerint – talán kissé naivan állt a hatalomhoz, amikor bocsánatkérést várt el (221. oldal). Függetlenül a hatalom játszmáitól – zavarkeltés, gesztusgyakorlás – a vezető népiekre, így Illyés Gyulára, vagy Németh Lászlóra mind anyagilag, mind erkölcsileg, mindig számíthattak a többiek. Ugyanebben a fejezetben esik szó az emigrált népi írókról. Az „emigráns magyar irodalom”

sajátos képződmény: szerzői magyar származásúak, többnyire magyar nyelven írtak, mégsem váltak – a külföldi megjelenés okán – részévé a hazai kánonnak. A hazai „trenddel” szemben Papp bemutatja a két legmeghatározóbb lapot – *Látóhatár*, majd *Új Látóhatár* – amelyek a magyar népi emigráció legfőbb megszólalási terepévé vált. A „*népi kollégista generáció*” (225. oldal) bemutatására röviden szorítkozik a szerző; csak a legfontosabb szerzőket emeli ki (pl. Sarkadi Imre, Nagy László, Csoóri Sándor). Majd egy filmszerű vágással máris 1956 novemberében vagyunk. ’56 céljairól máig komoly viták folynak, s ezek a viták még évtizedekig fognak folyni. Hogy az értelmiség elbeszél a barikád mellett vagy egyszerűen csak a célok kusza kavalkája végül nem kristályosodott egységes céllá? A szerző amellett érvel, hogy az ’56-os események egyértelműen arra utalnak, hogy „*a korábbi kapitalista gazdasági rendszer restaurációja nem fogalmazódott meg*” (230. oldal). A forradalomban aktívan részt vevő népiek nem kerülhették el a megtorlást. Természetesen a kialakuló Kádár-rendszer sem pusztán a népiek „eltaposásával” próbálkozott, hanem megpróbálta megnyerni a legkiemelkedőbb gondolkodóikat, így 1957-ben Kossuth-díjat kapott Németh László. Ennek ellenére ő maga semmilyen nyilatkozatot nem tett, felesége vette át a díjat és pénzüsszeget, melyet a hódmezővásárhelyi Bethlen Gábor Gimnáziumnak adományozta (ahol egykoron tanított). Papp röviden szól a hatalom (Kádár János) és a népiek (Németh, Illyés) találkozásáról (237. oldal). Ezen a veszekedésbe fordult találkozáson ott volt – az akkor még csak „felemelkedő” – Aczél György is. Kitűnő jellemzés olvasható az állampárt működéséről a 238–239. oldalakon. Ebből megtudjuk, hogy miként épült fel a döntéshozatal és hogyan „segítették” a párt-határozatot a „*szakmainak látszó grémiumok*” (239. oldal). Kiemelten jellemzi a „népiekről szóló párt-határozatot”, nem elveszve a részletekben, hanem a lényegét kiemelve.

Kétségtelen a kötet egyik „legérzékenyebb” fejezete az utolsó – politikai szempontból mindenképp –, hiszen a kortársak megjelentetésén túl

nem kerülheti el az 1989-hez való – valamiféle – viszonyt. A Kádár-rendszer sajátos húzd meg, ereszd meg politikáját szemléletesen adja vissza az írók és a politika egymással való viszonyában; érzékeltetve, hogy „hol a határ”, meddig merészkedhetnek el a szerzők (mi fér bele a három T politikájába). A szemléltetés a népieken keresztül történik – az Aczéllal való sajátos viszony például teljesen általánosítható –, ugyanakkor a népi írók „szépiróként alkothattak, de önálló politikai véleményt, ideológiát nem fogalmazhattak meg” (248. oldal) jellemezi – helyesen – a „faramuci” helyzet. Papp részletesen foglalkozik Illyés „kisebbségpolitikájával”, különösen Erdéllyel kapcsolatos szövegeivel és azok hatásával – a román vezetésben keltett érzéseket is bemutatva (249–250. oldal). Számomra itt egy kis hiányérzet marad: Földes György 2007-ben napvilágot látott kötete (*Magyarország, Románia és a nemzeti kérdés 1956–1989*) egy lábjegyzetes hivatkozást megért volna – a két ország viszonyának története iránt érdeklődő (fiatalabb) olvasók kedvéért. A tényleges epilógus a 250. oldal utolsó bekezdésével kezdődik – Illyés halálával – és lényegében véve rövid összefoglalásokkal a kötetben felvonultatott szerzőkről (250–252. oldal). Bibó Istvánnal ezúttal is kiemelten foglalkozik a szerző, aminek indoklása – „személye szimbólummá” vált (252. oldal) – érthető, azonban a Statisztikai Könyvtárban töltött idő korántsem csak a szakmai munkáról szólt (volt benne sértettség is bőven). Mégis miért vált akkora ikonná? – merül fel a kérdés. A szerző szerint azért, mert benne „mindkét csoportosulás megtalálta azt, amit a saját identitása szempontjából a legfontosabbnak tartott” (253. oldal) – vagyis ő volt a közös nevező a – megmaradt – népiek és a demokratikus ellenzék számára. A Püski Sándor – kiadó – kései emigrációja és ’89-es hazatérése, a New York-i évtized egyaránt rövid bemutatásra kerül, ahogy a hazai könyvkiadásban betöltött szerepe – népiek régi

köteteinek újbóli megjelentetése – is. A fejezetben bőven szól az emigráns irodalomról, annak szerepéről és jelentőségéről és az alkotókról egyaránt (254–256. oldal). A megszakítottság és folytonosság több szempontból is érdekes: a Rákosi-diktatúra, majd a Kádár-rendszer sokak szemében az 1945-öt követő „szerves fejlődést” akasztotta meg. A korábban létezett paraszti társadalmat az 1960-as évekre felszámolták, téveszítették átalakítva a „hagyományos” – és részben máig idealizált – falut. Az erről szóló, a „rég” népiek nyomán haladó új nemzedék munkáiba is bepillanthatunk, például Csák Gyula nyomán (257. oldal). Kiemelten foglalkozik – a népiek „hivatalos” örökösével – Csoóri Sándorral is (sajnos itt sem olvashatunk arról, hogy a Digitális Irodalmi Akadémiában elérhető a kötetben is idézett *Tudósítás a toronyból* című munka). A fejezetből azt is megtudjuk, hogy a népi mozgalom, hogyan vesztette el valóságérzékelését és miként redukálódott figyelmük lényegében véve egyetlen válságtünetre (demográfia) a ’80-as években. Árnyaltan – keveset – szól arról is, hogy a népiek tulajdonképpen – egy-egy személyi kilengéstől eltekintve – nem közeledtek az ellenzéki mozgalmakhoz, ennek okát azonban nem fejt ki – „messzire vezető okok” (262. oldal) –, ami érthető. Részletesen szó esik még a monori (1985. június) és a lakiteleki (1987. szeptember) találkozókról, az ottani vitákról, felszólalásokról. A könyv végül az 1990-es választások eredményével zárul.

Papp monográfiája – „mérést” tekintve kismonográfia – ékes bizonyítéka, hogy a XX. századi magyar történelemről is lehet szépirodalmi stílusban (!), közérthetően, tömören írni úgy, hogy közben az olvasó mintegy ráeszmél azokra a párhuzamokra melyek napjainkban is futnak.

(Jaffa Kiadó, 2012)